

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

2002

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

EVERYDAY LIFE IN
BYZANTIUM

*Εικόνες εξωφύλλου: Εικονίδιο αγίου Δημητρίου, χρυσός και σμάλτο, 11ος αι.
Γυάλινα μυροδοχεία, 14ος-16ος αι.
Ενεπίγραμμα χρυσά δακτυλίδια, 6ος-7ος αι.
Χρυσό περικάρπιο, 11ος αι.
Ελεφαντοστέινο κιβωτίδιο με μυθολογικές σκηνές, 10ος αι.*

Ταπετοαρία: Παραπέτασμα με Νικές, 6ος αι.

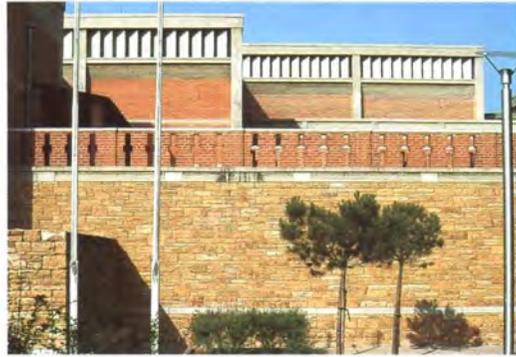
*Σελίδα τίτλου: Επιτραπέζια εφυαλωμένα σκεύη, κανάτι και κούπες,
13ος-14ος αι. Στο βάθος λεπτομέρεια από τοιχογραφία
Μυστικού Δείννου Μεγάλου Μετεώρου, 1483.*

Cover illustrations:

*Small icon of St Demetrios, gold and enamel, 11th c.
Glass perfume containers, 14th-16th c.
Inscribed finger-rings, 6th-7th c.
Gold bracelet, 11th c.
Ivory casket with mythological scenes, 10th c.*

End-papers: Screen with figures of Victory, 6th c.

*Title page: Glazed table vessels, jug and bowls, 13th-14th c.
In the background is a detail from a wall-painting of the Last Supper,
Great Meteoron monastery, 1483.*

Η έκδοση έγινε με την ευγενική υποστήριξη των εταιρειών·
The Diary was published with the kind support of:

 ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ-ΖΗΣΙΑΔΗΣ Α.Ε.
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ARXITEX S.A.

HELEXPO

Logismos

tripont

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΝ

COPYRIGHT 2001

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ISBN 960-7037-15-4

ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΝ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
2002
DESK DIARY

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

EVERYDAY LIFE
IN BYZANTIUM

1 Γυάλινα παιδικά βραχιόλια, 10ος-13ος αι.
1 Children's glass bracelets, 10th-13th c.

Το ημερολόγιο του 2002, τρίτο στη σειρά μετά από αυτό που, με προφανή σημειολογία για την έναρξη της νέας χιλιετίας, ξεκίνησε να εκδίδει το 2000 το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού με τη συμπαράσταση του δραστήριου Σωματείου των Φίλων του και τη γενναϊόδωρη συνδρομή φιλότεχνων χορηγών, καταπιάεται αυτή τη φορά με την «Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο», έναν τομέα ως πρόσφατα στο περιθώριο του ενδιαφέροντος των ειδικών και του κοινού. Τα θέματα της καθημερινής ζωής αναπτύσσονται στην ομότιτλη έκθεση που οργανώθηκε στο μνημείο-λογότυπο της Θεσσαλονίκης, τον Λευκό Πύργο, και εντάσσεται στο δίκτυο των εκθέσεων που οργάνωσε το Υπουργείο Πολιτισμού στον Μυστρά, στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα.

Οι δραστηριότητες του βυζαντινού ανθρώπου στην πόλη και την αγορά, οι ασχολίες του στην ύπαιθρο και τη θάλασσα, η προσωπική του ζωή στο σπίτι, οι ανάγκες του για διασκέδαση, η αυταρέσκειά του για προσωπικό καλλωπισμό, οι χαρές και οι προσδοκίες του στο γάμο και στη γέννηση, οι δεισιδαιμονίες του, οι πεποιθήσεις του για το θάνατο, οι ελπίδες του για τη μετά θάνατο ζωή ξετυλίγονται παραστατικά στις σελίδες που ακολουθούν, με αντικείμενα που τον εξυπηρετούσαν στην καθημερινότητά του και γι' αυτό συνήθως ταπεινά, όμως συχνά αναγνωρίσιμα καθώς απόηχοι ή και επιβιώσεις τους εξακολουθούν να διατρέχουν το νεοελληνικό μας βίο. Και αυτή η οικειότητα που αποπνέουν επενθυμίζει με τρόπο καταλυτικό πως οι ανθρώπινες ανάγκες και επιθυμίες παραμένουν διαρκείς και αναλλοίωτες, παρά τις τεχνολογικές προόδους της εποχής μας.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΡΤΑ

Διευθύντρια του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

The 2002 diary is the third in the series inaugurated in the year 2000, by a diary designed to mark the beginning of the new millennium with good wishes, by the Museum of Byzantine Culture, with the support of the energetic Society of Friends and the generous contribution of art-lovers and donors. The current diary is devoted to 'Everyday Life in Byzantium', a sphere until recently relegated to the margins of the interests of both experts and the general public alike. Subjects drawn from everyday life are illuminated in the exhibition bearing the same name held in the White Tower, the historic monument and logotype of Thessaloniki, and form part of the series of exhibitions mounted by the Ministry of Culture in Mystras, Thessaloniki and Athens.

The activities of Byzantine people in towns and market-places, their work in the countryside and at sea, the privacy of their homes, their amusement and entertainment needs, their vanity and pride in their personal appearance, their joy and anticipation at marriage and birth, their superstitions, their beliefs about death, and their hopes of a life after death – all these are unfolded visually in the pages that follow, illustrated by artefacts that served the daily routine and which are therefore normally humble, though frequently recognisable, since reverberations and survivals of them still pervade modern Greek life. The familiarity they exude reminds us vividly that human needs and desires are timeless and unchanging, despite the technological progress of the present age.

ANASTASIA TOURTA

Director of the Museum of Byzantine Culture

2. Γυάλινο μυροδοχείο, 14ος-16ος αι.

2. Small glass vase, perfume container, 14th-16th c.

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και οι «Φίλοι» του, μετά την ανταπόκριση που βρήκαν στο κοινό οι εκδόσεις των ημερολογίων, «Φτιά και ζώα. Από τις συλλογές του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού» και «Το βυζαντινό νόμισμα», αποφάσισαν να συνεχίσουν αυτή την εκδοτική δραστηριότητα με ένα νέο ημερολόγιο για το 2002.

Εξάλλου το ενδιαφέρον για το Βυζάντιο τα τελευταία χρόνια είναι ιδιαίτερα αυξημένο. Οι σχετικές εκθέσεις, η δημοσιότητα που δίνεται σ' αυτές και το πλήθος των επισκεπτών – θυμίζουμε τις πρόσφατες μεγάλες εκθέσεις, «Η δόξα του Βυζαντίου» στη Ν. Υόρκη και «Οι Θεσσαυροί του Αγίου Όρους» στη Θεσσαλονίκη –, καθώς και η εκδοτική δραστηριότητα για το Βυζάντιο, επιβεβαιώνουν καθημερινά τη στροφή του κόσμου στο βυζαντινό πολιτισμό. Αλλά και στην πόλη μας η αγάπη με την οποία περιβάλλουν τα μέλη μας και το ευρύτερο κοινό τις εκδηλώσεις του Σωματίου μας δείχνουν ότι οι συμπολίτες μας ακολουθούν αυτή την τάση για καλύτερη γνώση της μεσαιωνικής περιόδου του ελληνικού πολιτισμού.

Στο πλαίσιο αυτής της κίνησης το Υπουργείο Πολιτισμού οργάνωσε μια μεγάλη έκθεση, «Ώρες Βυζαντίου. Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο», που αναπτύσσεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο των Αθηνών, στον Μυστρά και στη Θεσσαλονίκη, με δύο μάλιστα εκθέσεις, μια στο Ειπαπύργιο, η οποία αναφέρεται στη βυζαντινή οχυρωτική και μια στον Λευκό Πύργο με θέμα την καθημερινή ζωή.

Από τις εκθέσεις αυτές και μάλιστα την τελευταία, αυτή του Λευκού Πύργου, που εκπροσωπεί ίσως τις πιο γοητευτικές και άγνωστες στο ευρύ κοινό πτυχές του βυζαντινού πολιτισμού, πήρε το θέμα του το ημερολόγιο-λευκωμα του 2002.

Αντικείμενα από τη ζωή στο σπίτι, στην πόλη και την ύπαιθρο, καθημερινά και επίσημα, απλά και πολύτιμα θα συνοδεύουν μέσα από τις σελίδες του ημερολογίου τις μέρες μας στο 2002, οι οποίες ευχόμαστε να είναι για όλους ευτυχισμένες και ειρηνικές.

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΝΑΟΣ

*Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης,
Πρύτανης του «Σωματίου φίλων Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού»*

The Museum of Byzantine Culture and its 'Friends' have been encouraged by the public response to the diaries 'Plants and Animals. From the Collections of the Museum of Byzantine Culture' and 'Byzantine Coins' to continue the tradition by publishing a new diary for 2002.

Interest in Byzantium has been on the increase in recent years. Exhibitions devoted to Byzantine themes, the publicity they have received, and the large number of visitors –we may recall exhibitions such as the recent 'The Glory of Byzantium' in New York and 'Treasures of Mount Athos' in Thessaloniki– and publications on Byzantium in general, every day confirm the interest of the public in Byzantine culture. In Thessaloniki, the welcome given by our members and the general public to the events organised by the Society demonstrates that our fellow-townsmen are following the general trend of interest in the medieval phase of Greek culture.

Against the background of this movement, the Ministry of Culture has organised a major exhibition, 'Byzantine Hours, Works and Days in Byzantium', held in the Byzantine and Christian Museum of Athens, at Mystras, and in Thessaloniki, where there are two exhibitions, one in the Eptapyrgio relating to the Byzantine fortification, and one in the White Tower devoted to daily life.

This last exhibition, in the White Tower, which illuminates what are perhaps the most attractive and generally unknown aspects of Byzantine culture, is the source of the theme for the 2002 diary-album.

Objects related to life in the home, in towns and in the countryside, mundane items and more formal artefacts, plain and luxurious products, will, through the pages of the diary, accompany our days in 2002 – days that we hope will be happy and peaceful for everyone.

NIKOS NIKONANOS

*Professor of Byzantine Archaeology and Art History,
President of the 'Society of the Friends of the Museum of Byzantine Culture'*

Η σπονδυλωτή έκθεση του Υπουργείου Πολιτισμού «Ώρες Βυζαντίου – Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο» έρχεται να σηματοδοτήσει στην αρχή ενός νέου αιώνα και μιας νέας χιλιετίας, μέσα σε τρεις από τις πιο σημαντικές πόλεις της βυζαντινής Ελλάδας, την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τον Μυστρά, όψεις της καθημερινότητας των ανθρώπων που έζησαν, για πάνω από χίλια χρόνια, στις χώρες της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Γυρίζοντας για λίγο προς τα πίσω, με τη φαντασία μας, τη ροή του χρόνου και ακολουθώντας τα ίχνη που άφησαν οι άνθρωποι αυτοί στα σπίτια και στις πόλεις τους και στα απλά χριστικά αντικείμενα της καθημερινής ζωής, τα οποία ξεχωρίζουν μέσα στα ανασκαφικά στρώματα ή ανασύρονται από τα ναυαγισμένα πλοία στο βυθό της θάλασσας, όπως επίσης στις βαρύτιμες φορεσιές και στα κοσμήματα αλλά και στην πολύτιμη οικοσκευή των αρχοντόσπιτων, στα εργαλεία των επαγγελματιών και των τεχνιτών, των ιατρών και των γεωργών, στα νομίσματα και στους κρυμμένους θησαυρούς, φωτίζονται εικόνες της καθημερινής ζωής και εμφανίζονται αναπάντεχες επιβιώσεις τους στο σύγχρονο κόσμο.

Η μεγάλη θρησκευτική τέχνη του Βυζαντίου επισκίασε, μέχρι πρόσφατα, με την υψηλή πνευματική και καλλιτεχνική έκφρασή της, άλλες όψεις ενός πολιτισμού που άφησε τη σφραγίδα του στη λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου και στα Βαλκάνια πάνω από χίλια χρόνια. Παράλληλα ωστόσο με τις πνευματικές και θρησκευτικές αναζητήσεις, η ζωή κυλούσε με τα καθημερινά προβλήματα, με την καθημερινότητα της εργασίας, στην εμπορική αγορά και στους δρόμους των πόλεων, στους αγρούς και στα δάση, στα καράβια που έρχονταν στις θάλασσες αλλά και στις καλύβες των ψαράδων, στα αρχοντόσπια και τα σπίτια των απλών ανθρώπων.

Η έκθεση στον Λευκό Πύργο της Θεσσαλονίκης με ειδικό θέμα τη ζωή στην πόλη και στο σπίτι, ακολουθώντας μια ελικοειδή διαδρομή από όροφο σε όροφο, επιζητεί τη διεύδυση στο βίο των Βυζαντινών από την πόλη και τις πολύβουες αγορές της έως τον ιδιωτικό χώρο του περικλειστού περιβάλλοντος του σπιτιού και της οικογενειακής ζωής. Σαν κάποιος να σκύβει από τον εξώστη ενός βυζαντινού σπιτιού για να δει τη ζωή που κλά

έξω στο δρόμο ή να ρίχνει μια αδιάκριτη ματιά από το παράθυρο στο εσωτερικό ενός αρχοντικού ή ενός απλού σπιτιού. Σαν κάποιος να θέλει να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα πώς ζούσαν οι Βυζαντινοί, πώς συναλλάσσονταν, με τι ασχολούνταν, πώς ήταν τα σπίτια τους, τα ρούχα και τα στολίδια τους, τι έτρωγαν και πώς διασκεδάζαν

Η πόλη είναι το οχυρωμένο οικιστικό σύνολο που προσφέρει προστασία και ασφάλεια στους κατοίκους της, είναι το κέλυφος μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι οικονομικές δραστηριότητες, όπου λειτουργούν τα εργαστήρια και πραγματοποιείται η μεταποίηση των πρώτων υλών σε προϊόντα απαραίτητα για τη ζωή, όπου γίνεται η εμπορική διακίνηση των αγαθών και κυκλοφορεί το νόμισμα. Από την άλλη, η υπαίθρος, χώρος της αγροτικής παραγωγής και οικονομίας, αποτελούσε τη βάση και για άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, όπως η βιοτεχνία και το εμπόριο. Οι αγροτικές εργασίες της υπαίθρου ζωντανεύουν με τα γεωργικά εργαλεία, αξίνες και κλαδευτήρια, δρεπάνια και μυλόπετρες, κουδούνια για τα πρόβατα και ψαλίδια για την κουρά τους, εργαλεία που μας ξαφνιάζουν με την ομοιότητά τους μ' αυτά που μέχρι πρόσφατα χρησιμοποιούνταν στα χωριά μας. Αλλά και τα θαλασσινά ταξίδια και η ναυτική ζωή, το ψάρεμα και η διακίνηση των αγαθών μέσα στα αμπάρια των πλοίων, παίρνουν τη θέση τους στη φαντασία μας βλέποντας τις παραστάσεις λιμανιών και караβιών, τάματα και φυλακιά των ναυτών και εικονίδια του προστάτη αγίου Νικολάου.

Τα πανηγύρια στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, που συμπίπτουν με το τέλος κάθε εντατικής αγροτικής εργασίας, προσέφεραν στους απλούς ανθρώπους αφορμή για μικρές και μεγάλες μετακινήσεις και μια καλή ευκαιρία για διασκέδαση, όπως και τα ταξίδια στα μεγάλα προσκυνηματικά κέντρα που με κίνητρο την πίστη συνδύαζαν την επιθυμία να γνωρίσουν άγνωστα μέρη. Η θρησκευτική ζωή ρύθμιζε άλλωστε την καθημερινότητα του Βυζαντινού στην εργασία και την οικογενειακή ζωή, ενώ οι σταυροί και οι εικόνες των αγίων, του Χριστού και της Παναγίας, σε κάθε οπτικό, προστάτευαν και έφερναν την ευλογία στην οικογένεια.

Ιδιωτικές δραστηριότητες και ασχολίες, προσωπικές προτιμήσεις, αισθητικές αξίες, κοινωνικές συνήθειες και επιταγές της Εκκλησίας ανιχνεύονται και ψηλαφούνται με τη μελέτη κατάλοιπων του υλικού βίου και προσωπικών αντικειμένων, υπολειμμάτων της ζωής μέσα στο σπίτι.

Πολέχρομα ψηφιδωτά δάπεδα με ποικίλες παραστάσεις, συχνά με προσωποποιήσεις των μηνών, των ανέμων και των ζωδίων και ζωγραφισμένοι τοίχοι καθόριζαν εν πολλοίς το περιβάλλον στο παλαιοχριστιανικό σπίτι, στην ουσία συνέχεια και εξέλιξη του ρωμαϊκού. Με το χρόνο η έκταση των σπιτιών περιορίζεται και οι χώροι μικραίνουν, εξακολουθούν ωστόσο να υπάρχουν πολυώροφες οικοδομές και διαφοροποίηση των χώρων ανάλογα πάντοτε με το βαλάντιο του ιδιοκτήτη.

Από τα έπιπλα του σπιτιού που ήταν καμωμένα από μάρμαρο, ξύλο αλλά και μέταλλο και από τις πολύτιμες μεταλλικές ή ελεφαντοστέινες επενδύσεις τους δεν σώθηκαν πολλά, ωστόσο σώθηκε, όσο κι αν φαίνεται περίεργο, σημαντικό μέρος της «ένδυσης» και της λεγόμενης μαλακής επίπλωσης του σπιτιού, δηλ. παραπετάσματα, στρωσίδια και μαξιλάρια που τα διέσωσε χρήση τους μέσα σε τάφους, όπου το κλίμα το επέτρεπε. Η ένδυση αυτή του σπιτιού ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την αισθητικά ζεστή, χρωματική εμφάνισή του αλλά και την ουσιαστική ζεστασιά που παρείχε.

Τσουκάλια, τηγάνια και σφουγγατερά για σφουγγάτα, δηλ. ομελέτες, πινάκια, κούπες και σαλιζάρια, αυτοθερμαινόμενα σκεύη που κρατούσαν ζεστή τη σάλιζα στο τραπέζι, βοηθούν να γευτούμε τα βυζαντινά εδέσματα και να δούμε πού ετοιμάζονταν οι βυζαντινές μαγειρείες και οι περίφημες σάλιζες. Ακόμη, πιθάρια, λαγήνια, κουρούπια και σιαμνιά επιτρέπουν να ρίξουμε μια ματιά στα βυζαντινά κελλάρια και να δούμε πού το βυζαντινό νοικοκυριό φύλαγε τις τροφές και τις προμήθειες.

Πήλινα λεχνάρια καμωμένα με μήτρα, κομψά μετάλλια, με περίτεχνες λαβές και ψηλούς λυγνοσιάτες, καντήλες πήλινες και γυάλινες αυτοαναριτώμενες ή αναρτημένες σε εντυπωσιακά πολυκάνδηλα φώτιζαν τα βυζαντινά σπίτια και νοικοκυριά κατά την πρω-

τοβυζαντινή περίοδο. Στους μετέπειτα αιώνες τα λυχνάρια γίνονται τροχήλατα και αρχίζει να διαδίδεται η χρήση των κεριών

Μαρμάρινα και ζωγραφιστά πορτραίτα και αργότερα απεικονίσεις στις φορητές λατρευτικές εικόνες δίνουν πληροφορίες για τα ενδύματα, τις κομμώσεις και τα κοσμήματα της εποχής. Ταυτόχρονα διάφορα ευρήματα συμπληρώνουν και τεκμηριώνουν με αυθεντικό υλικό το θέμα της ένδυσης και του καλλωπισμού της γυναίκας αλλά και του άνδρα στο Βυζάντιο. Κοσμήματα, όπως περιδέρασα, περιάπια, βραχιόλια, δακτυλίδια και σκουλαρίκια από χρυσό, ασήμι, πολύτιμα πετράδια αλλά και ευτελέστερα υλικά, όπως ο χαλκός, ο σίδηρος και το γυαλί, εξακολούθησαν παρά τις επιταγές και αυστηρές παρατηρήσεις των Πατέρων της Εκκλησίας να χρησιμοποιούνται ανελλιπώς και με επιμονή καθ' όλη τη βυζαντινή περίοδο. Τα πλούσια βαρύτιμα κοσμήματα φύλαγαν οι Βυζαντινοί σε περίτεχνες ελεφαντοστέινες κοσμηματοθήκες με πλούσιο ανάγλυφο διάκοσμο, ενώ σε μικρότερες πυξίδες φύλαγαν τα ψιμύθια που με περισσή τέχνη άπλωναν στο πρόσωπό τους τονίζοντας τα χαρακτηριστικά του.

Εικονίδια αγίων, εγκόλπια με τη μορφή της Παναγίας, σταυροί επιστήθιοι και σταυροί λειψανοθήκες, ακριβά φυλακτήρια από μακρινά προσκευήματα έφερναν στο βυζαντινό σπίτι τη θεία ευλογία, ενώ δακτυλίδια με σχετικές επιγραφές και παραστάσεις ζητούσαν τη θεία προστασία για τις δύσκολες στιγμές του βίου.

Στέφανα γάμου, που θυμίζουν αυτοκρατορικά στέμματα, δακτυλίδια με απεικονίσεις ευλογίας του ανδρόγυνου από τον Χριστό και αντικείμενα που σχετίζονται με τη γαμήλια τελετή και τα γαμήλια δώρα δείχνουν συνήθειες και έθιμα γύρω από την ένωση του ζευγαριού και φανερώουν τη σημασία που είχε ο γάμος στη βυζαντινή κοινωνία και ζωή.

Παιδικά παιχνίδια, όπως κούκλες και αλογάκια με ρόδες καθώς και ευρήματα που σχετίζονται με τα πρώτα γράμματα και τη μάθηση, όπως γραφίδες και πινακίδες γραφής, ζωντανεύουν την παρουσία του παιδιού στο βυζαντινό σπίτι κι αφήνουν το παιδικό γέλιο να αντηχήσει.

Αντικείμενα, κατάλοιπα της ζωής στο βυζαντινό σπίτι, επιτρέπουν να κατανοήσουμε έθιμα και συνήθειες που επιβιώνουν έως σήμερα, κάνουν το παρελθόν οικείο και προσιτό και βοηθούν στην αυτογνωσία.

Περισσότερο ίσως και από τη ζωή, στο θάνατο και στα έθιμα των Βυζαντινών γύρω από την ταφή, φανερώνεται η συνέχεια της αρχαίας παράδοσης και ταυτόχρονα το νέο πνεύμα και η νέα μεταφυσική αντιμετώπισή του που έφερε ο χριστιανισμός. Η νέα θρησκεία έδωσε τις δικές της απαντήσεις στα αιώνια ερωτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης, που είναι η σχέση του ανθρώπου με το θείο και η σωτηρία της ψυχής. Οι αλλαγές που έφερε η χριστιανική κοσμοθεωρία για τη μετά θάνατο ζωή αποτυπώνονται ως έκφραση της μεταφυσικής αγωνίας του ανθρώπου, στα κείμενα και στα σύμβολα των επιτύμβιων επιγραφών που αναφέρονται στην κοίμηση του νεκρού, στην αλληγορική και συμβολική εικονογραφία της ταφικής ζωγραφικής, στα ταφικά έθιμα και στα ευρήματα των τάφων που περιλαμβάνουν στολίδια και ρούχα του νεκρού ή αντικείμενα που σχετίζονται με τις συνήθειες της ταφής, όπως οι χοές κρασιού και λαδιού.

Παράλληλα οι επιβιώσεις του αρχαίου κόσμου παραμένουν, ιδιαίτερα στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, στην τυπολογία των τάφων και στη θέση των χριστιανικών κοιμητηρίων, στα επιτύμβια σήματα αλλά και στις τυπικές εκφράσεις των επιγραφών, στα νεκρόδειπνα και στα κτερίσματα. Σιγά σιγά οι επιβιώσεις αυτές υποχωρούν ή και εξαφανίζονται, οι ταφές οργανώνονται σε κοιμητήρια μέσα στην πόλη, γύρω από τους ενοριακούς ναούς και εκλείπει ο στολισμός των νεκρών, πιθανόν γιατί επιβάλλεται από την Εκκλησία μεγαλύτερη λιτότητα στον ενταφιασμό.

ΕΥΤΥΧΙΑ ΚΟΥΡΚΟΥΤΙΔΟΥ-ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ
Επίτιμη Διευθύντρια του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

ΔΗΜΗΤΡΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ-ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ
Αρχαιολόγος, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

3. Θησαυρός χρυσών νομισμάτων, 6ος αι.
3. Hoard of gold coins, 6th c.

The exhibition 'Byzantine Hours – Works and Days in Byzantium', organised by the Ministry of Culture at the beginning of a new century and a new millennium, and held simultaneously in three of the most important cities of Byzantine Greece, Athens, Thessaloniki and Mystras, signals certain aspects of the daily life of people who, for over a thousand years, lived in the lands of the Byzantine empire.

If, for a moment, we reverse the flow of time in our imagination, if we follow the traces left behind by people in their houses and towns, in the functional objects of daily life, found in excavation levels or retrieved from wrecked ships lying at the bottom of the sea, in precious costumes and jewellery, in the luxurious equipment of noble residences, in the tools used by professional workers and craftsmen, by doctors and farmers, and in coins and hidden treasures – then some light will be cast on images of everyday life, revealing unexpected survivals in the modern world.

Until recently, the great religious art of Byzantium, with its high spiritual and artistic expression, cast its shadow over other aspects of a civilisation that left its mark on the eastern Mediterranean basin and the Balkans for over a thousand years. Alongside spiritual and religious concerns and aspirations, however, life went on, with its daily problems and the routine of work, in the commercial market and the streets of the towns, in the fields and forests, in the ships that ploughed the seas, in fishermen's huts, noble mansions and the houses of ordinary people.

The exhibition in the White Tower in Thessaloniki is devoted specifically to life in the towns and houses. Winding its course from floor to floor of the Tower, it seeks to enter the life of the Byzantines, from the towns and bustling market-places to the privacy of the closed environment of the home and family life. As though one were leaning over the balcony of a Byzantine house and watching life flowing by in the street outside, or looking, rather indiscreetly, through the window of a

mansion or ordinary house. As though one were seeking answers to the questions how did the Byzantines live, how did they carry on their business, what jobs did they do, what were their houses like, their clothes, their jewellery, what did they eat, how did they relax and amuse themselves.

Towns were fortified complexes that offered protection and security to their inhabitants, the shell in which their economic activities were carried out, in which workshops functioned and raw materials were converted into products essential to life, in which goods were traded, and coins circulated. The countryside, on the other hand, the area of agricultural production and economy, served as the basis for other sectors of economic activity, such as cottage industries and trade. The agricultural tasks of the countryside are brought to life by farming tools, by hoes and pruning knives, sickles and millstones, sheep-shears and bells – tools that are surprisingly similar to those in use until quite recently in the villages of Greece. Voyages and life at sea, fishing and the movement of goods in the holds of ships, also claim their place in our imagination as we see scenes of harbours and ships, ex voto dedications and amulets used by sailors, and small icons of their patron saint, Nicholas.

The festivals held on the great religious feast-days that coincided with the end of every intensive agricultural task provided an occasion for ordinary people to travel short or long distances and a good opportunity for entertainment and relaxation, while pilgrimages undertaken to the great holy centres, though moved by faith, also involved a desire to get to known strange lands. Religious life regulated the daily routine of work and family life in the Byzantine empire, and crosses and icons of saints, Christ and the Virgin were to be found in every household, protecting and blessing the family

Private activities and occupations, personal preferences, aesthetic values, social customs and the dictates of the Church can all be traced and made tangible

4. Τμήμα πήλινης κούπας με μορφή
αγίου Δημητρίου, 13ος-14ος αι.
4. Part of a clay bowl with a figure
of St Demetrios, 13th-14th c.

through study of the material remains and personal objects that are the relics of domestic life.

The environment in the Early Christian home, in essence a continuation and development of the Roman house, was largely determined by colourful mosaic floors adorned with a variety of representations, often with personifications of the months, the winds and the zodiac signs, and by walls adorned with paintings. In time, the size of houses was circumscribed and the rooms became smaller, though multi-storey buildings continued to be erected, and structures still differed according to the owner's purse.

Little has survived of household furniture, made of marble, wood and metal, or of its precious metal or ivory sheathing; paradoxically, however, a large part of the soft furnishings has been preserved. Textile screens, bedding and cushions have been preserved, where the climate permitted, thanks to their use in tombs. These soft furnishings made a highly important contribution to the warm, colourful appearance of the home, as well as to the actual warmth provided by the houses.

Cooking pots, frying pans, omelette-pans, dishes, bowls and chafing dishes, which were special vessels to keep sauces warm on the table, help us to taste Byzantine food and learn how Byzantine dishes and their famous sauces were prepared. Storage jars and pitchers, *lagenia*, *houroufia*, enable us to glance into Byzantine cellars and see how the Byzantine household preserved and stored its foodstuffs and supplies.

Clay lamps made in moulds, elegant metal lamps with elaborate handles and tall lampstands, clay and glass lamps that were either hung separately or suspended from impressive chandeliers, provided light for Byzantine homes and households in the Early Byzantine period. In the following centuries, lamps began to be made on the wheel and the use of candles spread.

Marble and painted portraits and, later, scenes on portable religious icons provide evidence for the clothing, hairstyles and jewellery of the period. At the same time, various finds provide authentic material for the dress and toilet of both women and men in the Byzantine empire. Jewellery like necklaces, pendants, bracelets, finger-rings and earrings made of gold, silver, precious stones, and also of cheaper materials like bronze, iron and glass, continued to be worn persistently, without break, throughout the entire Byzantine period, despite the commands and strictures of the Church fathers. The Byzantines kept their expensive jewellery in elaborate ivory jewellery-boxes lavishly decorated in relief, while smaller boxes (pyxides) held the make-up that they applied so skilfully to their faces, to emphasise their features.

Little icons of saints, encolpia bearing the figure of the Virgin, pectoral crosses and reliquary crosses, precious amulets from distant shrines of pilgrimage, all brought the divine blessing into the Byzantine home, while finger-rings with appropriate inscriptions and scenes sought for divine protection at times of crisis.

Wedding wreaths resembling imperial crowns, finger-rings with depictions of the bride and groom being blessed by Christ, and objects associated with the marriage ceremony and with wedding gifts shed light on the customs surrounding the union of married couples and reveal the importance of marriage in Byzantine society and life.

Children's toys, such as dolls and little horses on wheels, and objects connected with the education of the young, like pens and writing tablets, bring to life the presence of children in the Byzantine home and allow us to hear the echo of children's laughter

Objects that are the relics of life in the Byzantine home allow us to understand customs and practices that have survived to the present day, make the past accessible and familiar and helping us to come to self-awareness.

It is in death, perhaps even more than in life, and in the Byzantine customs surrounding burial, that the continuity of the ancient tradition becomes apparent alongside the new spirit and metaphysical approach to death of Christianity. The new religion furnished its own answers to the eternal existential questions of human existence: the relation of human beings to the divine, and the salvation of the soul. The changes brought about by the Christian view of life after death are imprinted as an expression of metaphysical anguish in the literary sources and in the symbolism of grave inscriptions alluding to the sleep of the dead, in the allegorical and symbolical iconography of tomb paintings, in burial customs, and in objects found in graves; these include the jewellery and clothing of the dead person and objects associated with interment rituals, such as libations of wine and oil.

At the same time, survivals of the ancient world continue to be found, especially during the Early Christian centuries, in the typology of tombs and the siting of Christian cemeteries, in the grave markers, in the typical expressions used in inscriptions, in the funeral banquets, and in the grave offerings. Gradually, these survivals become less prominent or disappear altogether, burials begin to take place in cemeteries inside the towns, around parish churches, and the dead cease to be provided with grave offerings, probably because more austere burial customs were imposed by the Church.

EUTYGHIA KOURKOUTIDOU-NIKOLAIDOU
Honorary Director of the Museum of Byzantine Culture

DEMETRA PAPANIKOLA-BAKIRTZI
Archaeologist, Museum of Byzantine Culture

5α. Φορητό ηλιακό ρολόι από τους Φιλίππους, 5ος-4ος αι.

5β. Η αγία Αικατερίνη με την κρικακή αστρονομική σφαίρα και διαβήρη, 17ος αι.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ / JANUARY

5α. Portable sundial from Philippi, 5th-4th c.

5b. St Catherine with an armillary sphere and compasses, 17th c.

1

Τρίτη/Tuesday

Νέο Έτος, Περιτομή του Ιησού Χριστού, Βασιλείου του Μεγάλου

2

Τετάρτη/Wednesday

3

Πέμπτη/Thursday

4

Παρασκευή/Friday

Συναξίς των 70 Αποστόλων

5

Σάββατο/Saturday

6

Κυριακή/Sunday

Τα Άγια Θεοφάνεια

εβδομάδα πρώτη first week

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ / JANUARY

7

Δευτέρα/Monday

Ιαγγουά του Προβόρου

8

Τρίτη/Tuesday

9

Τετάρτη/Wednesday

Ευαγροίσι ούσι

10

Πέμπτη/Thursday

Γρηγορίσι Νάουσι

11

Παρασκευή/Friday

Θεοδόσιου του Κοινοβάρου

12

Σάββατο/Saturday

Τιτανός και Ευδοσίας μαρτύρων

13

Κυριακή/Sunday

Μετά το Φάος

εβδομάδα δεύτερη second week

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ / JANUARY

14

Δευτέρα/Monday

15

Τρίτη/Tuesday

16

Τετάρτη/Wednesday

17

Πέμπτη/Thursday

Αντωνίου του Μεγάλου

18

Παρασκευή/Friday

Αθανασίου και Κηρύλλου, πατρ. Αλεξανδρείας

19

Σάββατο/Saturday

Μάρκου Ευγενικού

20

Κυριακή/Sunday

Ευθυμίου του Μεγάλου

εβδομάδα τρίτη / third week

6. Ερωτιδεῖς ἀπὸ ὀστίνου κιβωτίου, 12ος αι.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ / JANUARY

6. Erotidéis from a bone casket, 12th c.

21

Δευτέρα/Monday

Μαξίμου τοῦ Ὁρολογητοῦ, Νεοφίτου, Ευγενίου, Ἀγνῆς μνητῶν

22

Τρίτη/Tuesday

Τιμοθέου ἀποστόλου, Ἀναστασίου τοῦ Πέριου

23

Τετάρτη/Wednesday

24

Πέμπτη/Thursday

25

Παρασκευή/Friday

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου

26

Σάββατο/Saturday

Ξενοφάντος οἴτου

27

Κυριακή/Sunday

Ἀνακομιδῆ λειψάνων Ἰωάννου Χρυσόστομου

εβδομάδα τέταρτη fourth week

7 Ιατρικά εργαλεία και θεραπευτικό φυλακτό.
4ος-7ος αι.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ / JANUARY

7 Medical instruments and an amulet for
therapeutic purposes. 4th-7th c.

28

Δευτέρα/Monday

Εφραίμ του Σόφου

29

Τρίτη/Tuesday

30

Τετάρτη/Wednesday

Των Τριών Ιεραρχών

31

Πέμπτη/Thursday

σημειώσεις

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ / FEBRUARY

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1

Παρασκευή/*Friday*

Τρύφωνος αγίου, Αναστασίου νεομάρτυρος

2

Σάββατο/*Saturday*

Η Υπαπαντή του Ιησού Χριστού

3

Κυριακή/*Sunday*

Συμεών του Θεοδόχου

εβδομάδα πέμπτη *fifth week*

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ / FEBRUARY

4

Δευτέρα/Monday

5

Τρίτη/Tuesday

Αγίας μάρτιρος

6

Τετάρτη/Wednesday

Φωτίου πατρ. Κων/πόλεως

7

Πέμπτη/Thursday

Παρόλετου επισκ. Λαμάρικου

8

Παρασκευή/Friday

Ζαχαρίου προφήτου

9

Σάββατο/Saturday

10

Κυριακή/Sunday

Χαράλαμπος τερασάριος

εβδομάδα έκτη sixth week

8. Χαλκίνα Λαχναρία με Λαχνοστάτες, 5ος-7ος αι.

8. Bronze lamps and lampstands, 5th-7th c.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ / FEBRUARY

11

Δευτέρα/Monday

Βλάντινι τερομάστουρος

12

Τρίτη/Tuesday

Μελέτιου αρχιεπ. Αντιοχείας

13

Τετάρτη/Wednesday

14

Πέμπτη/Thursday

15

Παρασκευή/Friday

Ευαγγελίου οίκτου

16

Σάββατο/Saturday

17

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα έβδομη seventh week

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ / FEBRUARY

18

Δευτέρα/Monday

19

Τρίτη/Tuesday

Φιλολογία της Αθήνας

20

Τετάρτη/Wednesday

Βρασιερισμός οσίου

21

Πέμπτη/Thursday

22

Παρασκευή/Friday

23

Σάββατο/Saturday

Πολυκαρπική Σμυρνης κροφόρτρου

24

Κυριακή/Sunday

Τελεονου και Φορισίου, Αρχή Τριστίου

εβδομάδα όγδοη eighth week

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ / FEBRUARY

25

Δευτέρα/Monday

Τιμωροί αρχιστ. Κοσ/τινάτου

26

Τρίτη/Tuesday

27

Τετάρτη/Wednesday

Πρόκοπιου του Δεκαναλήτου

28

Πέμπτη/Thursday

9. Απορρίμματα εργαστηρίων πήλινων
λαμπιών στην Αττική, 4ος-6ος αι.

MΑΡΤΙΟΣ / MARCH

9. Waste from an Attic workshop producing
clay lamps, 4th-6th c.

1

Παρασκευή/Friday

Ευθείας Σοσιμαρτίδος

2

Σάββατο/Saturday

3

Κυριακή/Sunday

Τριή Αουτίου

εβδομάδα ένατη ninth week

ΜΑΡΤΙΟΣ / MARCH

4

Δευτέρα/Monday

Γεννησιμότης εν Ιερύσαιη

5

Τρίτη/Tuesday

6

Τετάρτη/Wednesday

7

Πέμπτη/Thursday

8

Παρασκευή/Friday

Θεοφιλιόκτου επισκ. Νακιφιδέως

9

Σάββατο/Saturday

Ψυχοσάββατο, Τριαν εν Σεβαστεία Αγίων 40 Μαρτυρων

10

Κυριακή/Sunday

Της Απόκρις

εβδομάδα δέκατη tenth week

ΜΑΡΤΙΟΣ / MARCH

11

Δευτέρα/Monday

Σταφύλιον πατρ. Ιεροσολιμων

12

Τρίτη/Tuesday

13

Τετάρτη/Wednesday

14

Πέμπτη/Thursday

15

Παρασκευή/Friday

16

Σάββατο/Saturday

17

Κυριακή/Sunday

Της Τιμής, Αλεξίου Ανδροπαυτά Θεού

εβδομάδα ενδέκατη eleventh week

10. Πηλινα τροχιλάτα λεχάρια με εμφάλωση.
11ος-13ος αι.

10. Wheelmade clay glazed lamps, 11th-13th c.

ΜΑΡΤΙΟΣ / MARCH

18

Δευτέρα/Monday

Κυθαρά Δευτέρα

19

Τρίτη/Tuesday

Χρυσάνθου και Δαρείου της Αθηνών μαρτύρων

20

Τετάρτη/Wednesday

21

Πέμπτη/Thursday

Φιλιμωνος και Δορκιτου μαρτύρων

22

Παρασκευή/Friday

Α' Χαρηταιροι

23

Σάββατο/Saturday

Αγίου Θεοδοίου, Ψυχισσάββατο

24

Κυριακή/Sunday

Α' Νηστειών (Ορθόδοξια), Ζαχαρίου ταφών

εβδομάδα δωδέκατη twelfth week

11 Βελόνες, δακτυλίδιες, σπονδιέλια, καρπούλι και
θραύσμα αγγείου με γυναίκα που γνέθει, 5ος-14ος αι.

11 Needles, thimbles, spindle whorls, bobbins and
a potsherd showing a woman spinning, 5th-14th c.

ΜΑΡΤΙΟΣ / MARCH

25

Δευτέρα/Monday

Ευαγγελισμός της Θεοτόκου (Εθνική Λογία)

26

Τρίτη/Tuesday

27

Τετάρτη/Wednesday

28

Πέμπτη/Thursday

Πατριόσις οσίου

29

Παρασκευή/Friday

Β' Χαιρετισμός

30

Σάββατο/Saturday

31

Κυριακή/Sunday

Β' Νηστειών

εβδομάδα δέκατη τρίτη thirteenth week

12. Περικάρπια από χρυσό και σμάλτο, χρυσά σκουλαρίκια με μαργαριτάρια και χρυσός σταυρός, 10ος αι.

12. Gold and enamel bracelets, gold earrings with pearls, and a gold cross, 10th c.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / APRIL

1

Δευτέρα/Monday

2

Τρίτη/Tuesday

Τίτου του απίου

3

Τετάρτη/Wednesday

4

Πέμπτη/Thursday

5

Παρασκευή/Friday

Γ' Χαιρετισμοί

6

Σάββατο/Saturday

Ευτυχίου πατρ. Κων/πόλεως

7

Κυριακή/Sunday

Γ' Νηστειών (Σταυροπροσκυνήσεις)

εβδομάδα δέκατη τέταρτη / fourteenth week

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / APRIL

8

Δευτέρα/Monday

9

Τρίτη/Tuesday

10

Τετάρτη/Wednesday

Επιγονόσιου Ε' ιερομαρτύρου

11

Πέμπτη/Thursday

12

Παρασκευή/Friday

Α' Χαριτωμένης

13

Σάββατο/Saturday

14

Κυριακή/Sunday

Δ' Νηστείας

εβδομάδα δέκατη πέμπτη fifteenth week

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / APRIL

15

Δευτέρα/Monday

Λεωντίου, Σπυρίδ. Αιθίου

16

Τρίτη/Tuesday

17

Τετάρτη/Wednesday

18

Πέμπτη/Thursday

19

Παρασκευή/Friday

Ο Αδόλφος Υμνος

20

Σάββατο/Saturday

21

Κυριακή/Sunday

Ε' Νηστείας, Μαρτύρ. της Αιγυπτίας

εβδομάδα δέκατη έκτη sixteenh week

13. Εφραλωμένο πινακί με οργανοπαίκτη
και χορεύτη, 12ος αι.

13. Glazed dish with a musician
and dancer, 12th c.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / APRIL

22

Δευτέρα/Monday

23

Τρίτη/Tuesday

Γεώργιος του Τροσιποπόλη

24

Τετάρτη/Wednesday

Ελισαβετ της Θασματουργού

25

Πέμπτη/Thursday

Μάρκος του Ευαγγελιστή

26

Παρασκευή/Friday

27

Σάββατο/Saturday

Η Ανάσταση του Λαζάρου

28

Κυριακή/Sunday

Των Βαΐων

14α. Κατάλοιπα εργαστηρίων παλιουργίας, 9ος αι.
14β. Γυάλινο μπουκάλι, 14ος αι.

14α. Waste from a 9th-century glass workshop.
14b. Small glass vase, perfume container, 14th c.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / APRIL

29

Δευτέρα/Monday

Μ. Δευτέρα

30

Τρίτη/Tuesday

Μ. Τρίτη, Των 10 Παρθένων

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ

15. Εξυψωμένο πινάκιο με αγκαλιασμένο
νυφικό ζευγάρι, 14ος αι.

15. Glazed wedding dish with embracing
couple, 14th c.

ΜΑΪΟΣ / MAY

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1

Τετάρτη/Wednesday

Μ. Τετάρτη, Της αλευράσας του Κυρίου πόρνης

2

Πέμπτη/Thursday

Μ. Πέμπτη, Ο Μυστικός Δείπνος

3

Παρασκευή/Friday

Μ. Παρασκευή, Τα Άγια Πάθη του Κυρίου

4

Σάββατο/Saturday

Μ. Σάββατο, Η εις Αβου Κάδοδος του Κυρίου

5

Κυριακή/Sunday

Το Άγιον Πάσχα, Η Ανάσταση του Κυρίου, Ειρήνης μεγαλομάρτυρος

εβδομάδα δέκατη όγδοη | eighteenth week

ΜΑΪΟΣ / MAY

6

Δευτέρα/Monday

Της Διακαινησίμου, Σαραφειμ αυτού

7

Τρίτη/Tuesday

8

Τετάρτη/Wednesday

Ιωάννου του Θεολόγου, Αρσενίου του Μεγάλου

9

Πέμπτη/Thursday

Ησαΐου προφήτου, Χριστοφόρου μάρτυρος

10

Παρασκευή/Friday

Ζωοδόχου Πηγής, Σίμωνος υποστόλου

11

Σάββατο/Saturday

Καρίλλου και Μεθοδίου, των εκ Θεσσαλονίκης ιεροστόλων

12

Κυριακή/Sunday

Του Θωμά

εβδομάδα δέκατη ένατη nineteenth week

ΜΑΪΟΣ / MAY

13

Δευτέρα/Monday

Γλυκερίας μαρτυρος

14

Τρίτη/Tuesday

Ισιδώρου μαρτυρος εν Χίω

15

Τετάρτη/Wednesday

Παχωρίου του Μεγάλου, Αχιλλείου αρχιεπ. Λαρίσης

16

Πέμπτη/Thursday

17

Παρασκευή/Friday

Αγθρονίκου και Ιουιντίας, εκ των 9' Αποστόλων

18

Σάββατο/Saturday

19

Κυριακή/Sunday

Των Μυροφόρων

εβδομάδα εικοστή / twentieth week

16. Αργυρό πιάτσιο με βουκολική σκηνή, 6ος αι.

16. Silver dish with a bucolic scene, 6th c.

ΜΑΪΟΣ / MAY

20

Δευτέρα/Monday

21

Τρίτη/Tuesday

Κωνσταντίνου και Ελένης ισαποστόλων

22

Τετάρτη/Wednesday

23

Πέμπτη/Thursday

24

Παρασκευή/Friday

25

Σάββατο/Saturday

26

Κυριακή/Sunday

Τωι Παριλίτου

εβδομάδα εικοστή πρώτη / twenty-first week

17 Θραύσμα εφ'αλασμένον αγγείου με
απεικόνιση μουσικού με λύρα, 12ος αι.

17 Fragment of a glazed vase with a
depiction of a musician with a lyre, 12th c.

ΜΑΪΟΣ / MAY

27

Δευτέρα/Monday

Ιωάννου του Ρωμίου Ορλογράφου

28

Τρίτη/Tuesday

29

Τετάρτη/Wednesday

Μερόπεινηκοῦτης, Θεοδόσιος μάρτυρας.
Επέτειος Αλώσεως της Κωνσταντινούπολης

30

Πέμπτη/Thursday

31

Παρασκευή/Friday

ΙΟΥΝΙΟΣ / JUNE

σημειώσεις

1

Σάββατο/Saturday

Ιουστίνου του φιλοσόφου και μάρτυρος

2

Κυριακή/Sunday

Της Σαμαρείτιδος

εβδομάδα εικοστή δεύτερη twenty-second week

ΙΟΥΝΙΟΣ / JUNE

3

Δευτέρα/Monday

4

Τρίτη/Tuesday

5

Τετάρτη/Wednesday

Λωφοβίου επισκ. Τυρού

6

Πέμπτη/Thursday

7

Παρασκευή/Friday

Σεβαστιανής, ιωίας

8

Σάββατο/Saturday

9

Κυριακή/Sunday

Του Τυφλού, Κυρίλλου αρχιεπ. Αλεξανδρείας

εβδομάδα εικοστή τρίτη twenty-third week

18. Χαλκίνα θησαυρία και θησαυρός.
νομισμάτων, 6ος αι.

18. Bronze "thesauraria" and a hoard
of coins, 6th c.

ΙΟΥΝΙΟΣ / JUNE

10

Δευτέρα/Monday

11

Τρίτη/Tuesday

Βασίλειος και Βαρβάρα αποστόλων

12

Τετάρτη/Wednesday

Ονούφριος και Πέτρος τινος εν Αιθιοπίας

13

Πέμπτη/Thursday

Της Αγολαφροσύνης

14

Παρασκευή/Friday

Ελισσαίη και Πριδάμιος

15

Σάββατο/Saturday

16

Κυριακή/Sunday

Τον Αγίων Ημερών

εβδομάδα εικοστή τέταρτη twenty-fourth week

ΙΟΥΝΙΟΣ / JUNE

17

Δευτέρα/Monday

18

Τρίτη/Tuesday

19

Τετάρτη/Wednesday

Παταίου μεγαλομάρτυρος

20

Πέμπτη/Thursday

Μεθοδίου ιερομάρτυρος

21

Παρασκευή/Friday

22

Σάββατο/Saturday

Ψυχασάββατο

23

Κυριακή/Sunday

Της Πεντηκοστής

εβδομάδα εικοστή πέμπτη twenty-fifth week

ΙΟΥΝΙΟΣ / JUNE

24

Δευτέρα/Monday

Του Αγίου Πνεύματος, Το Γενέθλιον του Προδρόμου

25

Τρίτη/Tuesday

26

Τετάρτη/Wednesday

Δαβίδ του σοφού

27

Πέμπτη/Thursday

28

Παρασκευή/Friday

29

Σάββατο/Saturday

Πέτρου και Παύλου των Αποστόλων

30

Κυριακή/Sunday

Των Αγίων Πάντων, Σύναξις των 12 Αποστόλων

εβδομάδα εικοστή έκτη twenty-sixth week

19. Ψηφιδωτό με προσωποποίηση του μήνα
Ιουλίου από οικία στη Θεσσαλονίκη, 5ος αι.

19. Mosaic with a personification of the month
of July, from a house in Thessaloniki, 5th c.

ΙΟΥΛΙΟΣ / JULY

1

Δευτέρα/Monday

Κοσμά και Δομιανού των Αναργύρων

2

Τρίτη/Tuesday

Καθήμες Τιμής Επίθιος της Θεοτόκου

3

Τετάρτη/Wednesday

Υψιπύου μάρτυρος

4

Πέμπτη/Thursday

5

Παρασκευή/Friday

Αθηνάσιου του Αθανάσιου

6

Σάββατο/Saturday

7

Κυριακή/Sunday

Κυριακός μεγαλομάρτυρος

ΙΟΥΛΙΟΣ / JULY

8

Δευτέρα/Monday

Προκοπίου μεγαλομάρτυρος

9

Τρίτη/Tuesday

10

Τετάρτη/Wednesday

11

Πέμπτη/Thursday

Ευφημίας μεγαλομάρτυρος, Όλγας ισαποστόλου

12

Παρασκευή/Friday

13

Σάββατο/Saturday

14

Κυριακή/Sunday

Νικολήμου του Αγιορείτου

εβδομάδα εικοστή όγδοη twenty-eighth week

ΙΟΥΛΙΟΣ / JULY

15

Δευτέρα/Monday

Κηρύκω και Ιουλίττει, μητρώς αυτών, μαρτύρων

16

Τρίτη/Tuesday

17

Τετάρτη/Wednesday

Μαρτίνος μεγαλομάρτυρος

18

Πέμπτη/Thursday

Αιμιλιανού μάρτυρος

19

Παρασκευή/Friday

20

Σάββατο/Saturday

Προσφύτου Ηλιού του Θεοβίτου

21

Κυριακή/Sunday

20. Γεωργικά εργαλεία: όριπάλι,
κόφτες και αξίνες, 6ος-13ος αι.

20. Farming tools: sickle, scythes
and mattocks, 6th-13th c.

ΙΟΥΛΙΟΣ / JULY

22

Δευτέρα/Monday

Μαρία Μαγδαλένης, Μορκελλής μάρτυρας

23

Τρίτη/Tuesday

Φωκά τερομάρτυρας

24

Τετάρτη/Wednesday

Χριστιανός μεγαλομάρτυρας

25

Πέμπτη/Thursday

Η Κοίμηση της Αγίας Άννης

26

Παρασκευή/Friday

Παρασκευή οσιομάρτυρας

27

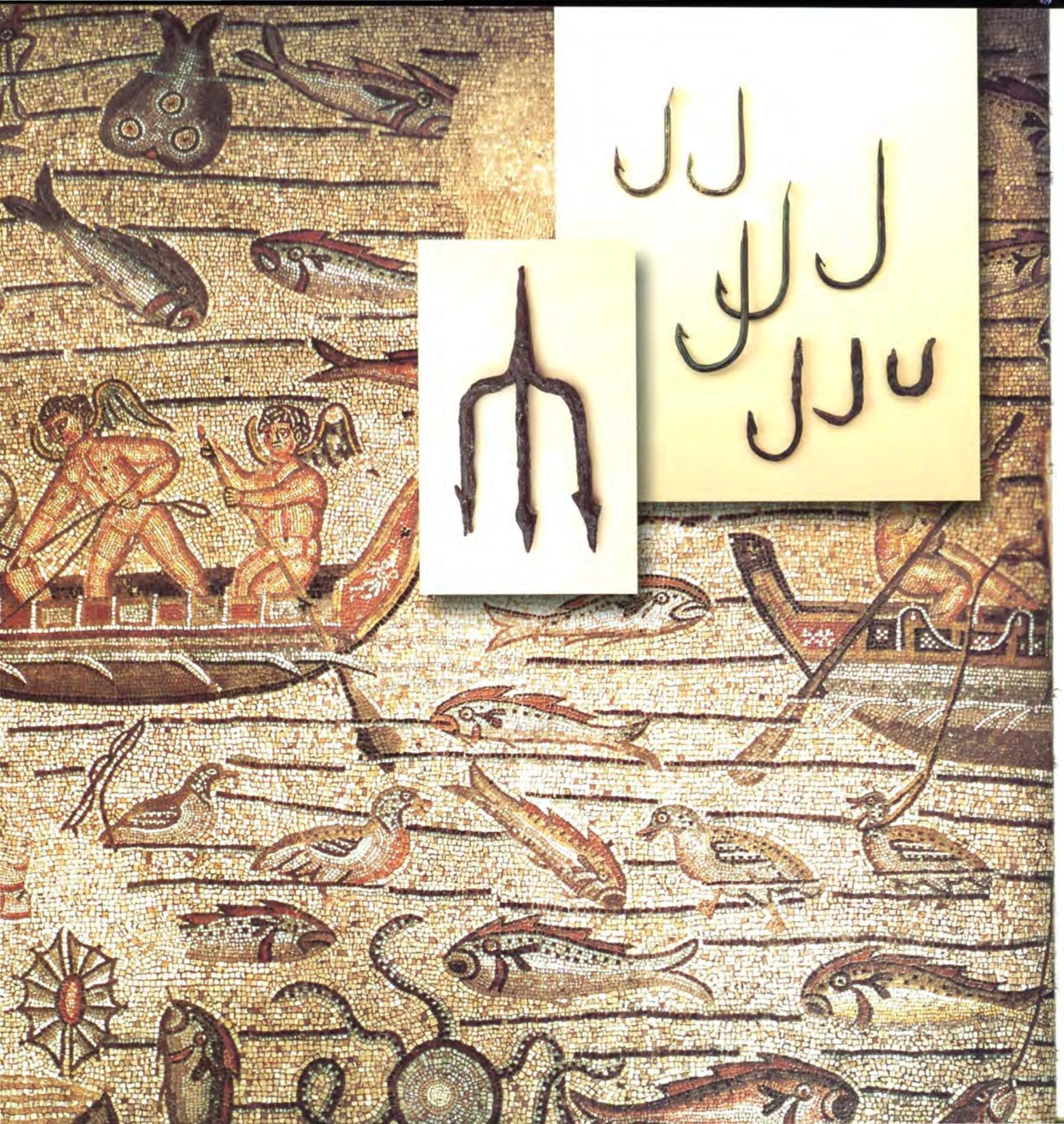
Σάββατο/Saturday

Παντελεήμονος μεγαλομάρτυρας

28

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τριακοστή thirtyeth week

21 Σύνεργα αλιείας: αγκίστρια και
τριάντα, 6ος-7ος αι.

21 Fishing tackle: hooks and
a harpoon, 6th-7th c.

ΙΟΥΛΙΟΣ / JULY

29

Δευτέρα/Monday

30

Τρίτη/Tuesday

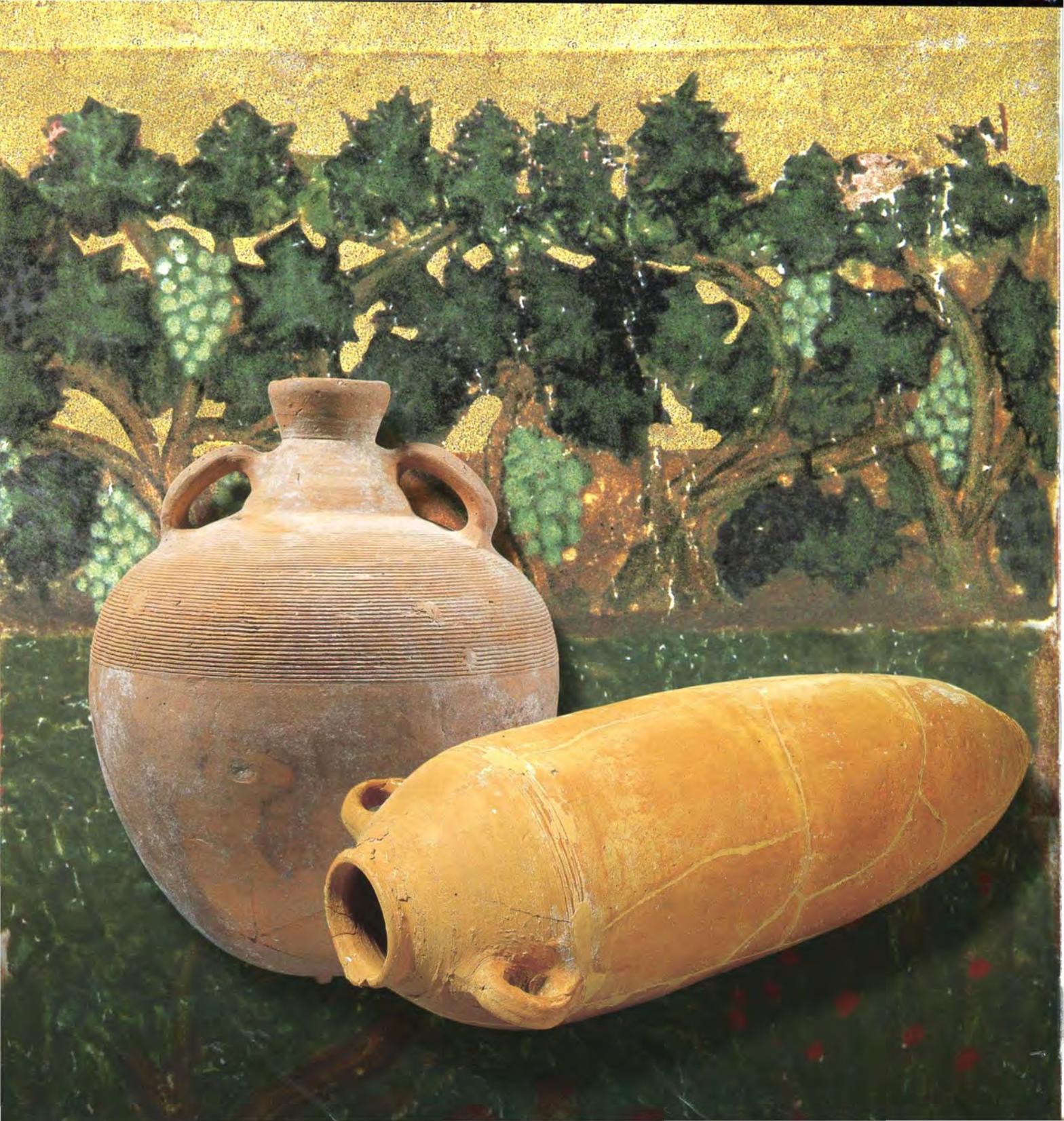
31

Τετάρτη/Wednesday

Ιωσήφ Αρμαθάις

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

εβδομάδα τριακοστή πρώτη thirty-first week

22. Εμπορικοί αμφορείς για μεταφορά κρασιού, 4ος-6ος αι.

22. Commercial amphoras for transporting wine, 4th-6th c.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ/ AUGUST

1

Πέμπτη/Thursday

2

Παρασκευή/Friday

3

Σάββατο/Saturday

4

Κυριακή/Sunday

Των Αγίων ενά Παίδων εν Εφέσῳ

εβδομάδα τριακοστή πρώτη thirty-first week

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ/ AUGUST

5

Δευτέρα/Monday

6

Τρίτη/Tuesday

Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος

7

Τετάρτη/Wednesday

Δομητίου ενομομάρτυρος

8

Πέμπτη/Thursday

Τριανταφόλλου νεομάρτυρος, Μάριανος επίσκ. Κρήτης

9

Παρασκευή/Friday

Ματθίο αποστόλου

10

Σάββατο/Saturday

Λαυρεντίου μάρτυρος

11

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τριακοστή δεύτερη thirty-second week

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ/ AUGUST

12

Δευτέρα/Monday

13

Τρίτη/Tuesday

14

Τετάρτη/Wednesday

15

Πέμπτη/Thursday

Η Κοίμησις της Θεοτόκου

16

Παρασκευή/Friday

Γεννήσιμος ιωάννου εν Κεφαλληνία

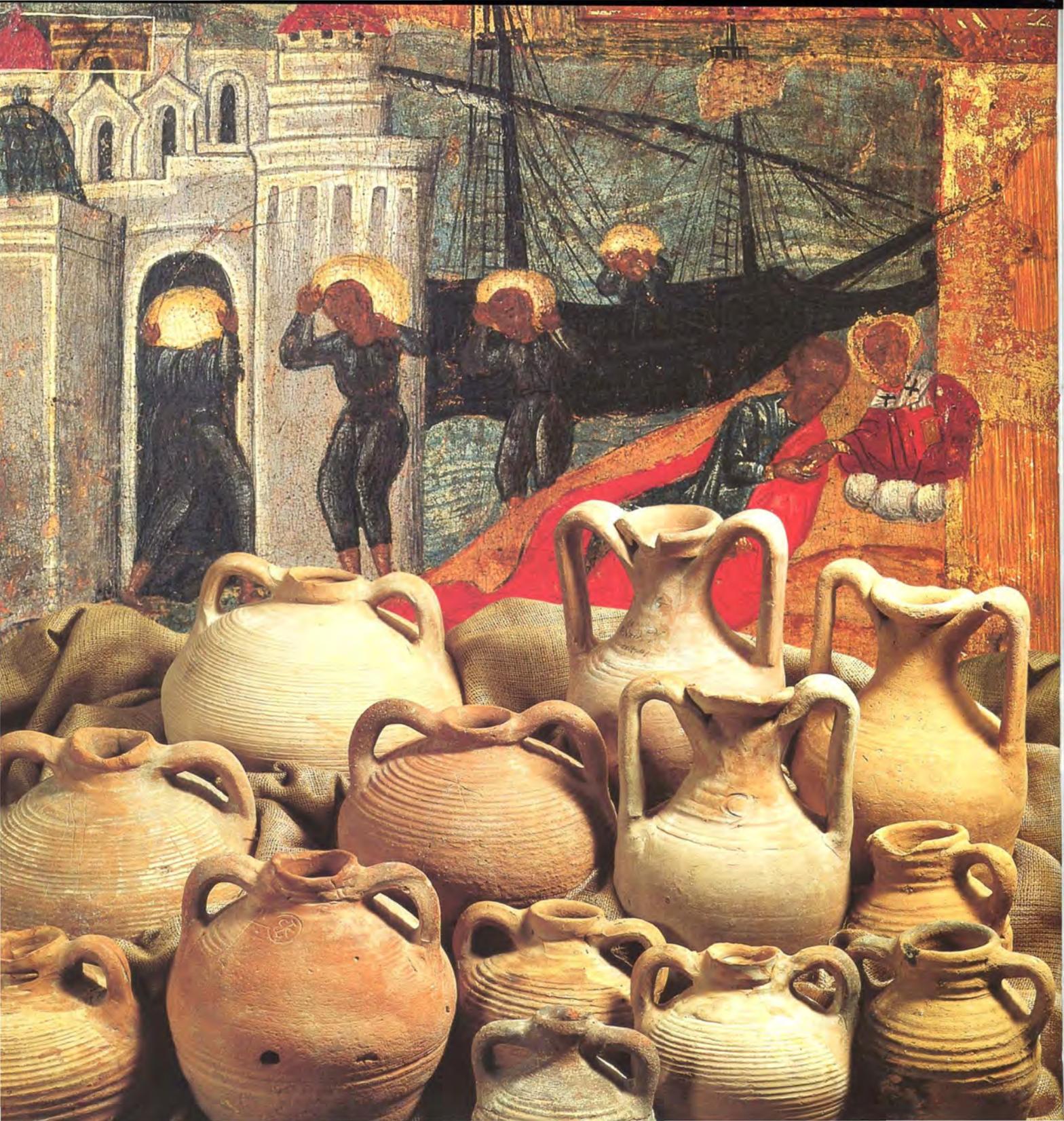
17

Σάββατο/Saturday

18

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τριακοστή τρίτη thirty-third week

23. «Μαγαρικά», οι μεσοβυζαντινοί
εμπορικοί αμφορέες, 11ος αι.

23. Middle Byzantine commercial
amphoras, called 'magarika' 11th c.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ/ AUGUST

19

Δευτέρα/Monday

20

Τρίτη/Tuesday

21

Τετάρτη/Wednesday

22

Πέμπτη/Thursday

23

Παρασκευή/Friday

24

Σάββατο/Saturday

Κόσμος της Λατομείας

25

Κυριακή/Sunday

Βαρόλοματισσά και Τίσινα σπαστολάνα

εβδομάδα τριακοστή τέταρτη thirty-fourth week

24. Χάλκινος αμφορέας, 6ος-8ος αι.

24. Bronze amphora, 6th-8th c.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ/ AUGUST

26

Δευτέρα/Monday

27

Τρίτη/Tuesday

Φανουρίου μαρτυρός

28

Τετάρτη/Wednesday

29

Πέμπτη/Thursday

Απότομή Τιμής Κεφαλής Ιωάννου του Προδρόμου

30

Παρασκευή/Friday

Αλεξάνδρου, Παύλου, Ιωάννου πατρ, Κων/πόλεως

31

Σάββατο/Saturday

Καταίσεις Τιμής Ζώνης της Θεοτόκου

25. Αργυρά σκεύη: κηροπήγιο,
μηνιόδα, πινάκι, καχλιάρια. 7ος αι.
25. Silver vessels: candlestick, paten,
dish, and spoons. 7th c.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ / SEPTEMBER

1

Κυριακή/Sunday

Αρχή της Ινδαικίας

2

Δευτέρα/Monday

3

Τρίτη/Tuesday

Αγίασμα εφοφάρτιος

4

Τετάρτη/Wednesday

5

Πέμπτη/Thursday

Ζηχαρίου θραφάρτιος

6

Παρασκευή/Friday

7

Σάββατο/Saturday

Κασιανός της ιαγοφάρτιος

8

Κυριακή/Sunday

Προ της Υφαισίας Τη Γενέσιον της Θεοτοκου

εβδομάδα τριακοστή έκτη thirty-sixth week

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ / SEPTEMBER

9

Δευτέρα/Monday

Ιωακείμ και Αννης των Θεοπατόρων

10

Τρίτη/Tuesday

11

Τετάρτη/Wednesday

Ευαγγελιστής μαρτυρός

12

Πέμπτη/Thursday

13

Παρασκευή/Friday

14

Σάββατο/Saturday

Η Υψώσις του Τιμίου Σταυρού

15

Κυριακή/Sunday

Μετά την Υψώσιν, Νίκητα μεγαλομάρτυρος

εβδομάδα τριακοστή έβδομη thirty-seventh week

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ / SEPTEMBER

16

Δευτέρα/Monday

Σεβαστιανός μάρτυρας

17

Τρίτη/Tuesday

Σοφίας, Πίπτιως, Ελπίδος και Αγάπης μαρτύρων

18

Τετάρτη/Wednesday

19

Πέμπτη/Thursday

20

Παρασκευή/Friday

Εισατάθου μεγαλόμάρτυρος

21

Σάββατο/Saturday

22

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τριακοστή όγδοη thirty-eighth week

26a. Χαλκινός κερματός (καντάρι) με αντίβαρο
σε μορφή προτομής Αθηνάς, 5ος αι.

26b. Χαλκίνο αντίβαρο κερματιού (κανταριού)
σε μορφή αυτοκρατειρας, 5ος αι.

26a. Bronze steelyard with a counterweight
in the form of a bust of Athena, 5th c.

26b. Bronze steelyard counterweight in the
form of an empress, 5th c.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ / SEPTEMBER

23

Δευτέρα/Monday

Σάββατος Ιωάννου του Προδρόμου

24

Τρίτη/Tuesday

Όρθρος μεγαλομάρτυρος

25

Τετάρτη/Wednesday

Εορτή του Γεωργίου

26

Πέμπτη/Thursday

Μεταστάσις Ιωάννου του Θεολόγου

27

Παρασκευή/Friday

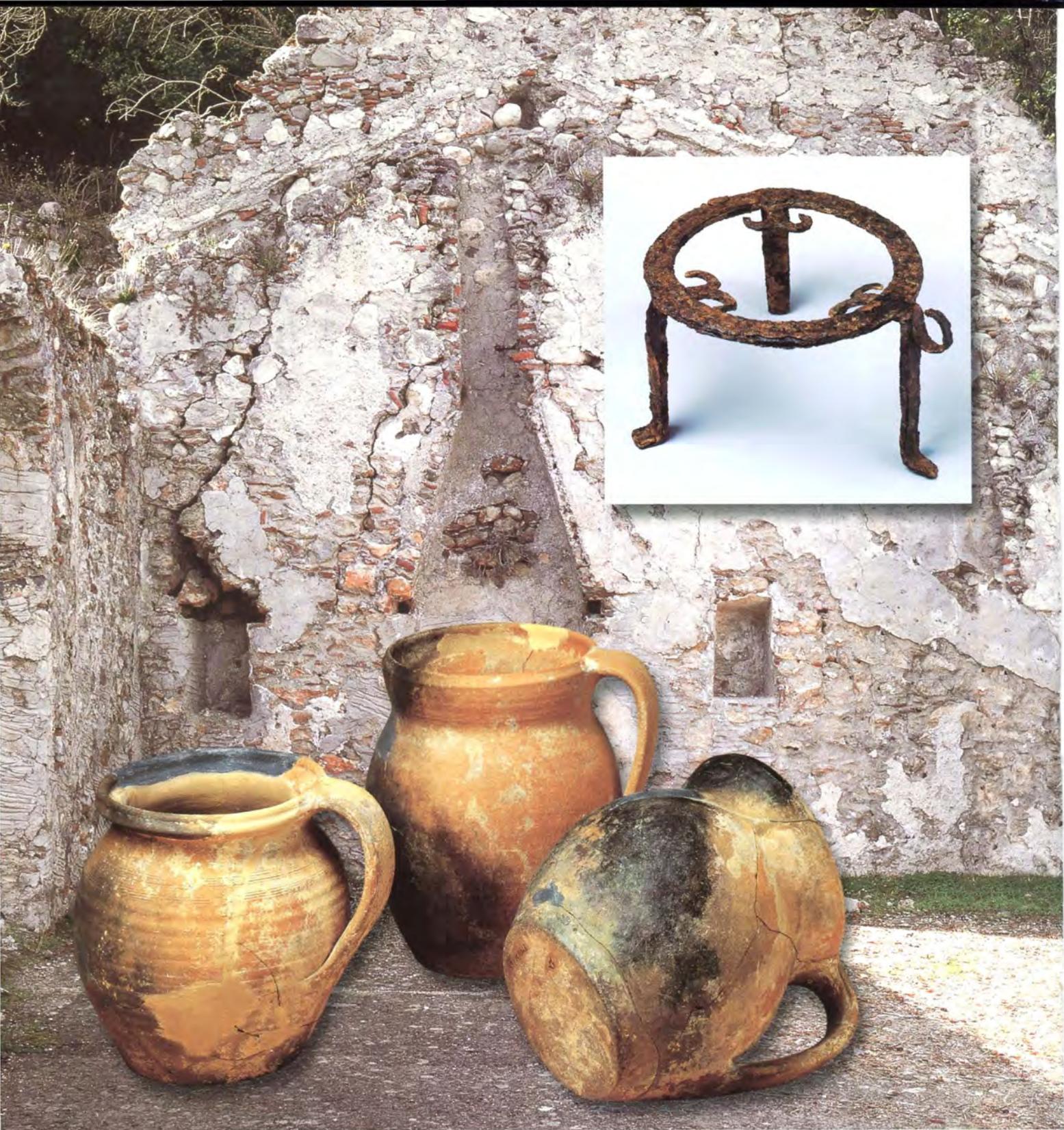
28

Σάββατο/Saturday

29

Κυριακή/Sunday

Κυριακή αυτών

27 Πυροπίπτης και πήλινα
τσιουκάκια, 11ος-13ος αι.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ / SEPTEMBER

27 Τρίνιτ and clay cooking pots,
11th-13th c.

30

Δευτέρα/Monday

σημειώσεις

28. Γυάλινα αγγεία, επιθήματα τάφων
στη Θεσσαλονίκη, 3ος-4ος αι.

28. Glass vases found in graves
in Thessaloniki, 3rd-4th c.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ / OCTOBER

1

Τρίτη/Tuesday

Άγιος απεστάλαξε Ρομανού Μελοδιστή

2

Τετάρτη/Wednesday

Κυπριανός αφοσιωμένος και λουσίτης μαρτυρός

3

Πέμπτη/Thursday

Διονυσίου Αρσενάριου

4

Παρασκευή/Friday

Ιεροδίου επισκ. Αθηνών

5

Σάββατο/Saturday

Χαρίτινης μαρτύρος

6

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τεσσαρακοστή fortieth week

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ / OCTOBER

7

Δευτέρα/Monday

Σεργίου και Βακκού μεγαλομαρτύρων

8

Τρίτη/Tuesday

Πελαγίας οσίας

9

Τετάρτη/Wednesday

Ιακώβου αποστόλου

10

Πέμπτη/Thursday

Ευλαμπίου και Ευλαμπίας μαρτύρων

11

Παρασκευή/Friday

Φιλίππου διακόνου, Θεοφάνους του Γραιπού

12

Σάββατο/Saturday

13

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τεσσαρακοστή πρώτη forty-first week

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ / OCTOBER

14

Δευτέρα/Monday

Εορτή του Αγίου Μασαίου

15

Τρίτη/Tuesday

Αποκρινίου τερομάρτυρος

16

Τετάρτη/Wednesday

17

Πέμπτη/Thursday

18

Παρασκευή/Friday

Λόσκα του Εισαγγελιστού

19

Σάββατο/Saturday

20

Κυριακή/Sunday

Αγίου μεγαλομάρτυρος Γερασίμου Κεφαλληνίας

εβδομάδα τεσσαρακοστή δεύτερη / forty-second week

29. Εγκολπιο-λιτανειή που περιείχε αίμα και λάδι από
τον τάφο του αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη, 13ος αι.

29. Encolpion-reliquary that contained blood and oil
from the grave of St Demetrios in Thessaloniki, 13th c.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ / OCTOBER

21

Δευτέρα/Monday

Χριστοφόρου οσίου του εν Πάτριω

22

Τρίτη/Tuesday

23

Τετάρτη/Wednesday

Ιακώβου Αδελφοθέου

24

Πέμπτη/Thursday

25

Παρασκευή/Friday

26

Σάββατο/Saturday

Δημητρίου μεγαλομάρτυρος του Μυροβλήτου

27

Κυριακή/Sunday

Νέοιτος, μάρτυρος

εβδομάδα τεσσαρακοστή τρίτη forty-third week

30. Χρυσή πόρπη και χρυσή αλυσίδα με ζώνη, 7ος α.

30. Gold buckle and a gold chain-belt, 7th c.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ / OCTOBER

28

Δευτέρα/Monday

Αγ. Σεβαστή της Θεσσαλονίκης (Εθνική εορτή)

29

Τρίτη/Tuesday

30

Τετάρτη/Wednesday

Ζηνοβίου και Ζηνοβίας μαρτυρών.

31

Πέμπτη/Thursday

Ναρκίσσου επίσκ. Αθηνών

Οκτώβριος

εβδομάδα τεσσαρακοστή τέταρτη forty-fourth week

31 Χρυσά κοσμήματα: περιδέραι με
σφαιραγδορίδες και ακουλαρικά, 7ος αι.

31 Gold jewellery: necklace with pieces
of emerald plusma and earrings, 7th c.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ / NOVEMBER

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

1

Παρασκευή/Friday

Κυριακή και Δαμιανός των Αντιρρυτών

2

Σάββατο/Saturday

3

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τεσσαρακοστή τέταρτη forty-fourth week

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ / NOVEMBER

4

Δευτέρα/Monday

5

Τρίτη/Tuesday

6

Τετάρτη/Wednesday

7

Πέμπτη/Thursday

8

Παρασκευή/Friday

Σύναξη Παρρησιολών Ταξιαρχών Μιχαήλ και Ταβθαλά

9

Σάββατο/Saturday

Νεκταρίου Αιγίνης

10

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τεσσαρακοστή πέμπτη forty-fifth week

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ / NOVEMBER

11

Δευτέρα/Monday

Μήνα μεγαλομάρτυρος

12

Τρίτη/Tuesday

Νείλου οσίου, Ιωάννου Ελεήμονος πατρ. Αλεξανδρείας

13

Τετάρτη/Wednesday

Ιωάννου Χριστοστόμου αρχιεπί. Κωνσταντινέως

14

Πέμπτη/Thursday

Φιλίππου αποστόλου

15

Παρασκευή/Friday

16

Σάββατο/Saturday

Μαρίνου του Ευαγγελιστού

17

Κυριακή/Sunday

Γεννιέτου αρχισκ. Κωνσταντινέως

εβδομάδα τεσσαρακοστή έκτη forty-sixth week

32. Πήλινες ευλογίες από άγια
προσκυνηματα, 6ος-7ος αι.

32. Clay pilgrim flasks from holy
shrines of pilgrimage, 6th-7th c.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ / NOVEMBER

18

Δευτέρα/Monday

19

Τρίτη/Tuesday

20

Τετάρτη/Wednesday

Πρόκλητος πατρ. Κωνσταντίας

21

Πέμπτη/Thursday

Τα Επιστά της Θεσσαλίας

22

Παρασκευή/Friday

23

Σάββατο/Saturday

24

Κυριακή/Sunday

33. *Εικόνα της αγίας Αικατερίνης (?) με ενδυμασία βυζαντινής πριγκίπισσας, 13ος αι.*

33. *Icon of St Catherine (?) wearing the dress of a Byzantine princess, 13th c.*

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ / NOVEMBER

25

Δευτέρα/Monday

Αικατερίνης μεγαλομάρτυρος, Μερκουρίου μάρτυρος.

26

Τρίτη/Tuesday

Στυλιανού Παρλαγόνος, Νίκωνος του «Μετανοείτε»

27

Τετάρτη/Wednesday

Ιακώβου μεγαλομάρτυρος και Ναθαναήλ ιερέως

28

Πέμπτη/Thursday

29

Παρασκευή/Friday

30

Σάββατο/Saturday

Ανδρέου αποστόλου του Πρωτοκλήτου

34. Εγναλωμένη κοίτη με παρά-
σταση κυκλικού χορού, 12ος αι.
34. Glazed bowl with a depiction
of a circle dance. 12th c.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ / DECEMBER

1

Κυριακή/Sunday

2

Δευτέρα/Monday

3

Τρίτη/Tuesday

4

Τετάρτη/Wednesday

Βαρβάρης μεγάλουμάρτυρος, Ιωάννου του Λαρνακιανού

5

Πέμπτη/Thursday

Σάββα του Ηγιασμένου

6

Παρασκευή/Friday

Νικολάου πρώτου Μύρων

7

Σάββατο/Saturday

Αμβροσίου επισκ. Μεσσηνίας

8

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα τεσσαρακοστή ένατη / forty-ninth week

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ / DECEMBER

9

Δευτέρα/Monday

Εύληψης Αγίας Αννης

10

Τρίτη/Tuesday

11

Τετάρτη/Wednesday

Δανιήλ και Λουκά των Σιυλιτών

12

Πέμπτη/Thursday

Σπυριδωνος του Θαυματοργού

13

Παρασκευή/Friday

Ευατρατίου και Λουκίας μαρτύρων

14

Σάββατο/Saturday

15

Κυριακή/Sunday

Ελευθέριου περσάρτηρη

εβδομάδα πενήτηκοστή fiftyeth week

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ / DECEMBER

16

Δευτέρα/Monday

Μοδέστου αρχιεπί. Ιεροσολύμων

17

Τρίτη/Tuesday

Λιανισσία Ζακωνίου, Δανιήλ προφήτου

18

Τετάρτη/Wednesday

Σεβαστιανού μάρτυρος

19

Πέμπτη/Thursday

20

Παρασκευή/Friday

Ιγνατίου επίθ. Θεοφύρου

21

Σάββατο/Saturday

22

Κυριακή/Sunday

Προ της Χριστού Γεννήσεως, Αναστασίας της Φαρμακολυτριάς

εβδομάδα πενήτηκοστή πρώτη fifty-first week

35. Παιδικά παιχνίδια, κοκκίλες
και αλογάκι με ρόδες, 5ος-7ος αι.

35. Children's toys, dolls, and
a little horse on wheels, 5th-7th c.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ / DECEMBER

23

Δευτέρα/Monday

24

Τρίτη/Tuesday

Ευγενίας υπομάρτυρος

25

Τετάρτη/Wednesday

Η Γέννησις του Ιησού Χριστού

26

Πέμπτη/Thursday

Εύαγγελις Υπεραγίας Θεοτόκου

27

Παρασκευή/Friday

Στεφάνου πρωτομάρτυρος

28

Σάββατο/Saturday

29

Κυριακή/Sunday

εβδομάδα πενήκοστή δεύτερη / fifty-second week

36. Κλειδιά για την ασφάλεια του βυζαντινού σπιτιού.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ / DECEMBER

36. Keys to secure the Byzantine home.

30

Δευτέρα/Monday

31

Τρίτη/Tuesday

Μεγάλης Σίας της Ρωμαίας

ΣΠΥΛΙΩΣΙΣ

ΠΡΟΕΔΕΥΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνες εξοφύλου: *Staatliche Museen zu Berlin, Kunstgewerbemuseum.*

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.

Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα.

Μουσείο Ιωσήφου Παρίσι.

Ταμπουαρία: *The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη.*

Σελίδα τίτλου: Από τη Σελκιδική και Θεσσαλονίκη, *10η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη.*

Εικ. 1. Από Μαριόνη, *12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 2. Από Θεσσαλονίκη, *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.*

Εικ. 3. Από Ζογεριά Σπετσών, *2η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 4. *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη.*

Εικ. 5α. *12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* **5β.** *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 6. *Μονή Οσμάνο Πατρών.*

Εικ. 7. *Σελλογή Τσιλοσόδη, Θεσσαλονίκη, Νοσηριακό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 8. *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 9. Από ανασκαφή Αγίου Ασλαμάντων Αιτικής, *1η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 10. Από τη Θήβα, *1η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 11. Ανασκαφές Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σποσδίων, Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου, *12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.*

Εικ. 12. Από Θεσσαλονίκη, *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.*

Εικ. 13. Από τη Ρόδο, *4η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 14α. *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.* **14β.** *6η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 15. Από το Κάστρο της Κοντιάρας στην Κέρκυρα, *Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου.*

Εικ. 16. *Μουσείο Πετιταγής, Αγία Πετρούπολη.*

Εικ. 17. Από τη Θήβα, *1η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* Στο βάθος τοιχογραφία από παρεκκλήσιο Κοκκοσεύλεισας, Μονή Μεγίστης Παύρας Αγίου Όρους, 18ος αι.

Εικ. 18. Από Ζογεριά Σπετσών, *2η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 19. Από Θεσσαλονίκη, *9η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 20. *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 10η και 12η Εξορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* Στο βάθος μικρογραφία από το Μηνολόγιο Μονής Εορτιζμένου Αγίου Όρους, 11ος-12ος αι. Αρχείο Πατριαρχικού Ιδρυματός Πατερικών Μελετών.

Εικ. 21. *11η και 12η Εξορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.* Στο βάθος λεπτομέρεια ψηφιδωτού διαπέδου της βασιλικής του Θεοδοίου στην Ακρίτεια, 310-320.

Εικ. 22. Από ανασκαφές στην Αγκιάλο Μογγηραίς, *7η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* Στο βάθος μικρογραφία από το Μηνολόγιο Μονής Εορτιζμένου Αγίου Όρους, 11ος-12ος αι. Αρχείο Πατριαρχικού Ιδρυματός Πατερικών Μελετών.

Εικ. 23. *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.* Στο βάθος λεπτομέρεια από εικόνα στο Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, 17ος αι.

Εικ. 24. *Σελλογή Αιστή, Αθήνα.*

Εικ. 25. Μειλίτη, Θησαυρός Κριετήγου, *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 26α. Από την Κο. *4η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* **26β.** Από τους Φιλιπίους, *12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.*

Εικ. 27. Από ανασκαφές στη Σιάφιτη, Θεσσαλονίκη και Αβδηρί, *5η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* Στο βάθος άποψη των μαγειρείων στα Παλάτια του Μισαριά.

Εικ. 28. Από ανασκαφές στη Θεσσαλονίκη, *9η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.*

Εικ. 29. *Βυζαντινή Σελλογή Διαβατήριου Ούκς στην Ουασκίτη, ΗΠΑ.* Στο βάθος λεπτομέρεια εικόνας αγίου Δημητρίου, Μουσείο Πηλίου, Αθήνα, 18ος αι.

Εικ. 30. Μειλίτη, Θησαυρός Κριετήγου, *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 31. *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα.*

Εικ. 32. *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 33. *Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.*

Εικ. 34. Από τις Σέρρες, *12η Εξορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.* Στο βάθος μικρογραφία από το Μηνολόγιο Μονής Εορτιζμένου Αγίου Όρους, 11ος-12ος αι., Αρχείο Πατριαρχικού Ιδρυματός Πατερικών Μελετών.

Εικ. 35. *Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.*

Εικ. 36. *Σελλογή Αρτέμη, Αθήνα,* παλαιοχριστιανική βυζαντινή περίοδος. Στο βάθος θύρα εκκλησίας Παναγίας Ολυμπιώτισσας, 1296 ή 1305.

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και το Σωματείο φίλων Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού ευχαριστούν τα μουσεία και τους λοιπούς φορείς στους οποίους ανήκουν τα αντικείμενα της εικονογράφησης των ημερολογίων, καθώς και όσους ευγενικά παραχώρησαν εικονογραφικό υλικό από το αρχείο τους.

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

Cover illustrations: *Staatliche Museen zu Berlin, Kunstgewerbemuseum.*

Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki.

Byzantine and Christian Museum, Athens.

Pavlos and Alexandra Kanellopoulos Museum, Athens.

Louvre Museum, Paris.

End-papers: *The Metropolitan Museum of Art, New York.*

Title page: From Chalkidiki and Thessaloniki, *10th Ephorate of Byzantine Antiquities, Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki.*

Fig. 1. From Maroneia, *12th Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 2. From Thessaloniki, *Museum of Byzantine Culture.*

Fig. 3. From Zoveria, Spetses, *2nd Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 4. *Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki.*

Fig. 5a. *12th Ephorate of Byzantine Antiquities.* **5b.** *Byzantine and Christian Museum, Athens*

Fig. 6. *Oblou Monastery, Patras.*

Fig. 7. *Tyloszidis Collection, Thessaloniki, Numismata Museum, Athens.*

Fig. 8. *Byzantine and Christian Museum, Athens.*

Fig. 9. From an excavation at Avioi Asomatoi, Attiki, *1st Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 10. From Thebes, *1st Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 11. Excavations by the American School of Classical Studies, Corinth Archaeological Museum, *12th Ephorate of Byzantine Antiquities, Museum of Byzantine Culture.*

Fig. 12. From Thessaloniki, *Museum of Byzantine Culture.*

Fig. 13. From Rhodes, *4th Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 14a. *Museum of Byzantine Culture.* **14b.** *6th Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 15. From the Castle of Kandara on Cyprus, *Antiquities Department, Cyprus.*

Fig. 16. *Hermitage Museum, St Petersburg.*

Fig. 17. From Thebes, *1st Ephorate of Byzantine Antiquities.* In the background is a wall-painting from the chapel of the Koukouzelissa, Great Lavra Monastery on Mount Athos, 18th c.

Fig. 18. From Zoveria, Spetses, *2nd Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 19. From Thessaloniki, *9th Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 20. *Museum of Byzantine Culture, 10th and 13th Ephorates of Byzantine Antiquities.* In the background is a miniature from the Menologium of the Esphigmenou Monastery on Mount Athos, 11th-12th c., Archive of the Patriarchate Foundation of Patristic Studies.

Fig. 21. *11th and 13th Ephorates of Byzantine Antiquities, Museum of Byzantine Culture.* In the background is a detail of the mosaic floor of the basilica of Theodoros at Aquileia, 310-320.

Fig. 22. From excavations at Anchialos, Magnesia, *7th Ephorate of Byzantine Antiquities.* In the background is a miniature from the Menologium of the Esphigmenou Monastery on Mount Athos, 11th-12th c., Archive of the Patriarchate Foundation of Patristic Studies.

Fig. 23. *Museum of Byzantine Culture.* In the background is a detail from an icon in the Pavlos and Alexandra Kanellopoulos Museum, 17th c.

Fig. 24. *Lotos Collection, Athens.*

Fig. 25. Mytilini, Kratigos hoard, *Byzantine and Christian Museum, Athens.*

Fig. 26a. From Kos, *4th Ephorate of Byzantine Antiquities.* **26b.** From Philippi, *12th Ephorate of Byzantine Antiquities.*

Fig. 27. From excavations at Sparta, Thessaloniki and Abdera, *5th Ephorate of Byzantine Antiquities, Museum of Byzantine Culture, 12th Ephorate of Byzantine Antiquities.* In the background is a view of the kitchen in the Palace at Mystras.

Fig. 28. From excavations at Thessaloniki, *9th Ephorate of Byzantine Antiquities, Museum of Byzantine Culture.*

Fig. 29. *Dumbarton Oaks Byzantine Collection, Washington DC, USA.* In the background is a detail from an icon of St Demetrios, Moschopolis, Albania, 18th c.

Fig. 30. Mytilini, Kratigos hoard, *Byzantine and Christian Museum, Athens.*

Fig. 31. *Pavlos and Alexandra Kanellopoulos Museum, Athens.*

Fig. 32. *Byzantine and Christian Museum, Athens.*

Fig. 33. *Byzantine and Christian Museum, Athens.*

Fig. 34. From Serres, *12th Ephorate of Byzantine Antiquities.* In the background is a miniature from the Menologium of the Esphigmenou Monastery on Mount Athos, 11th-12th c., Archive of the Patriarchate Foundation of Patristic Studies.

Fig. 35. *Benaki Museum, Athens.*

Fig. 36. *Artemis Collection, Athens, Early Christian-Byzantine period.* In the background is a door of the church of the Panayia Olympiotissa, 1296 or 1305.

The Museum of Byzantine Culture and the Society of the Friends of the Museum of Byzantine Culture wish to thank the museums and other institutions that own the items in the illustrations of the diary, and all those who have generously made material available for the illustrations from their archives.

Το ημερολόγιο για το 2002 με θέμα «Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο», που εκδόθηκε από το «Σωματείο φίλων Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού», εντάσσεται στο πλαίσιο των σκοπών του σωματείου να ενισχύει ηθικά και υλικά το Μουσείο και να βοηθά στη λειτουργία του και στον εμπλουτισμό των συλλογών του.

This desk diary for 2002 on the theme of "Everyday Life in Byzantium" is published by the "Society of the Friends of the Museum of Byzantine Culture" as part of the association's efforts to support the Museum morally and materially, assist its operation, and help to augment its collections.

Το ημερολόγιο 2002 – Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο
τυπώθηκε σε 1.000 αντίτυπα το Δεκέμβριο του 2001

Επιμέλεια έκδοσης: Ευτυχία Κουρκουτίδου Νικολαΐδου, Δήμητρα Παπανικόλα Μπακιρτζή
Υπεύθυνος για την έκδοση εκ μέρους των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού
ο Γεν. Γραμματέας Γιώργος Ι. Γεωργιάδης
Αγγλική μετάφραση Dr David Hardy
Καλλιτεχνική επιμέλεια: Ραχήλ Μισδραχί-Καπόν

1,000 copies of the desk diary for 2002 "Everyday Life in Byzantium"
were printed in December 2001

Edited by: Eutychia Kourkoutidou Nikolaidou, Demetra Papanikola Bakirtzi
Publication manager representing the Friends of the Museum of Byzantine Culture:
George I. Georgiades (General Secretary)
English translation. Dr David Hardy
Art editor: Rachel Misdrahi-Kapon

